

I. I. Павленкодоктор економічних наук, професор
ПВНЗ "Європейський університет", м. Київ**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Статтю присвячено розробці методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності продукції підприємств хімічної промисловості. Визначено, що оцінювання конкурентоспроможності необхідно проводити для груп продукції в секторах хімічної промисловості. Запропоновано використовувати диференційований, комплексний та інтегральний методи оцінювання конкурентоспроможності продукції, що враховують характеристики груп продукції підприємств хімічної промисловості.

Ключові слова: конкурентоспроможність продукції, хімічна промисловість, сектор промисловості.

I. Вступ

Хімічна промисловість є однією з провідних галузей промисловості України, яка має широку номенклатуру продукції, затребуваної іншими галузями народного господарства, у тому числі й виробництвами хімічної продукції, а також споживчим ринком. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості становить близько 6% у структурі експорту країни. Розмаїття конкурентних умов виробництва та реалізації хімічної продукції викликає необхідність формування науково-методичної бази щодо оцінювання конкурентоспроможності кожної групи продукції підприємств хімічної промисловості.

Питанням оцінювання конкурентоспроможності продукції присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців Л. В. Баумгардена, А. А. Воронова, А. Глухова, Є. Т. Гребнева, Г. М. Захарчин, В. Я. Кардаша, Й. Ф. Ліфіц, І. Максимової, В. А. Павлової, О. А. Паршиної, С. Ф. Покропівного, Л. Н. Родіонової, Х. А. Фасхієва, Р. А. Фатхутдінова та ін. Оцінювання конкурентоспроможності продукції з урахуванням галузевої специфіки розкрита в роботах [1, с. 16–17; 2, с. 12; 9, с. 182–190; 11, с. 10–12]. Концептуальний підхід до оцінювання конкурентоспроможності продукції шинного виробництва запропоновано в роботі [8, с. 46–48].

Незважаючи на наявність методичних підходів щодо оцінювання конкурентоспроможності продукції окремих галузей, у тому числі й виробництв хімічної промисловості, поза увагою вчених залишаються питання формування методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності кожної групи продукції підприємств хімічної промисловості з урахуванням різноспрямованості хімічної продукції за споживачами, призначенням та стадіями переробки.

II. Постановка завдання

Метою статті є визначення методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності відповідно до груп продукції підприємств хімічної промисловості. Досягненню зазначеної мети сприяє вирішення таких завдань: визначен-

ня груп продукції хімічної промисловості залежно від рівня перероблення хімічної продукції, дослідження економічних показників діяльності підприємств хімічної промисловості; аналіз методів оцінювання конкурентоспроможності продукції; формування методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності в кожній групі хімічної продукції.

III. Результати

Основною класифікаційною ознакою, яка відображає специфіку виробництв хімічної промисловості, а також дає змогу визначити сфери використання хімічної продукції, є рівень переробки продукції, відповідно до якого в хімічній промисловості виділяють сектор основної хімії та сектор перероблення. Співвідношення між зазначеними секторами за обсягами виробництва опосередковано свідчить про рівень конкурентоспроможності продукції кожного з них та структурний стан хімічної промисловості.

Продукція сектору основної хімії представлена базовою органічною та неорганічною продукцією, первинними пластмасами, мінеральними добривами та пігментами і синтетичними барвниками, а основною продукцією сектору перероблення є пластмасові вироби, фармацевтична продукція, парфумерно-косметичні вироби, мийні засоби, лакофарбові матеріали й гумові вироби. У 2012 р. частка продукції основної хімії в структурі галузевого виробництва виросла порівняно з попереднім роком з 55% до 61%, що за дослідженнями автора [4, с. 4], вказує на посилення сировинної спеціалізації галузевого виробництва, незважаючи на зворотні тенденції на внутрішньому товарному ринку хімічної та нафтохімічної продукції і дає змогу стверджувати про зниження рівня конкурентоспроможності продукції сектору перероблення на внутрішньому ринку.

Структуруютьорувальними підприємствами галузі, за виключенням підприємств, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях та в АР Крим, є ПрАТ "Севєродонецьке об'єднання Азот", ПАТ "Азот", ПАТ "Рівнеазот" (усі – учасники холдингу OSTCHEM), ПАТ "Дніпро-Азот", ПАТ "Одеський припортовий завод", ПАТ "Укрпластик", ПАТ "Сумихімпром", ПрАТ "Ро-

сава”, ТОВ “Карпатинафтохім” [5, с. 3]. Участь виробників мінеральних добрив у холдингу OSTCHEM дає змогу працювати за оптимальними логістичними схемами, формувати ефективну виробничу, збутову та маркетингову політику, скорочувати операційні витрати та підвищувати рівень конкурентоспроможності [10].

Економічні результати діяльності підприємств хімічної промисловості (табл. 1) свідчать про збитковість виробництв хімічних речовин та хімічної продукції, а також виробництв гумових та пластмасових виробів. Зокрема, збитковість підприємств основної хімії за останній рік збільшилася майже в 4 рази. Єдиним виробництвом, що зберегло прибутковість діяльності, є виробництво фармацевтичних продуктів і препаратів, незважаючи на зниження чистого прибутку майже вдвічі. Варто зауважити, що частка прибуткових підприємств залишається в усіх виробництвах відносно стабільною та коливається в межах 60,1–66,7%, що свідчить про утворення в хімічній промисловості сегменту збиткових підприємств, збитковість яких з часом зростає, а також про зниження прибутків на прибуткових підприємствах.

За 2011–2014 рр. в усіх секторах хімічної промисловості, за винятком виробництва фар-

мацевтичних препаратів, спостерігається зниження обсягів виробництва продукції (табл. 2). Найбільших коливань зазнало виробництво полімерів – зниження від 37,52% до 61,77% на рік.

Методи оцінювання конкурентоспроможності продукції автори [7, с. 106–107] класифікують за такими ознаками: номенклатура критеріїв, мета та стадія оцінювання, форма подання даних, аналітичні, графічні, співставлення властивостей виробу, порівняння зі зразком, визначення абсолютного рівня якості, визначення відносного рівня якості. Зазначено, що для оцінювання конкурентоспроможності продукції і конкурентоспроможності підприємства можуть бути застосовані однакові методи, які класифікують: за комплексним показником конкурентоспроможності конкретних товарів на конкретних ринках за середніми та відносними величинами; за величиною комплексного чи інтегрального показника на основі поєднання показника конкурентоспроможності товарів і показників ефективності організаційно-економічного механізму управління підприємством; за об’єктивними характеристиками конкурентного статусу на основі складання матриць [7, с. 110–120].

Таблиця 1

Економічні результати діяльності підприємств хімічної промисловості (складено за даними) [6]

Структурна складова хімічної промисловості	Чистий прибуток (збиток), млн грн			Кількість підприємств, що одержали прибуток, %		
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	-7980,8	-8538,8	-35006,6	62	63,3	64,2
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	916,4	1068,0	501,0	61,8	66,7	65,5
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	-1097,1	-948,5	-15378,8	60,1	62	61,3

Таблиця 2

Динаміка обсягів виробництва продукції підприємств хімічної промисловості*

Продукція підприємств хімічної промисловості	Обсяги виробництва				Ланцюгові темпи зростання обсягів виробництва, %		
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2012 р. до 2011 р.	2013 р. до 2012 р.	2014 р. до 2013 р.
Барвники синтетичні та препарати, виготовлені на їх основі, тис. т	5490	6360	7457	5476	115,85	117,25	73,43
Кислота сірчана, олеум, тис. т	1639	1454	1218	581	88,71	83,77	47,70
Аміак безводний, тис. т N	4321	4148	3480	2419	96,00	83,90	69,51
Сечовина, тис. т N	1833	1800	1355	997	98,20	75,28	73,58
Полімери, тис. т	249	266,3	101,8	63,6	106,95	38,23	62,48
Смоли, тис. т	198,5	188,4	180	170,4	94,91	95,54	94,67
Фарби та лаки, тис. т	188,2	188,2	182,4	162,2	100,00	96,92	88,93
Засоби мийні та засоби для чищення, тис. т	237	270	290	277	113,92	107,41	95,52
Препарати лікарські, тис. т	1061	1053	1230	1520	99,25	116,81	123,58
Шини пневматичні гумові нові для автобусів, вантажних автомобілів або літаків, тис. шт.	81,7	106	95,4	86,4	129,74	90,00	90,57

*Складено та розраховано за даними [6].

Враховуючи, що ключовою характеристикою поняття конкурентоспроможності продукції є відносність, пропонується взяти за методичну основу оцінювання конкурентоспроможності продукції підприємств хімічної промисловості класифікацію методів за порівнянням зі зразком, а саме: диференційний, комплексний та інтегральний.

У роботі [9, с. 70–71] серед методів розрахунку комплексного показника конкурентоспроможності продукції визначаються підсумовування одиничних показників конкурентоспроможності, середньозважені арифметичний та геометричний показники одиничних показників конкурентоспроможності, а інтегральний пока-

зник пропонується розраховувати на основі групових показників за технічними та економічними параметрами, за сумарними витратами на придбання й використання продукції та корисного ефекту, який отримано від продукції, з урахуванням ринкової частки та інших показників, методів “профілю” та алгоритмів нечіткої логіки.

Кількісне визначення показників конкурентоспроможності проводиться вимірвальним, реєстраційним, органолептичним, розрахунковим, статистичним, експертним та соціологічним методами [2, с. 35–36].

Вибір методу оцінювання конкурентоспроможності продукції підприємств хімічної промисловості характеристиками продукції, які залежать від сектору хімічної промисловості та сфери споживання продукції кожної групи.

Однорідність та високий рівень стандартизації продукції основної хімії зумовлюють оцінювання її конкурентоспроможності диференційованим методом за характеристиками, що нестандартизовані за чинною системою нормативно-правових актів, а також за складовими організаційно-економічного механізму управління підприємствами хімічної промисловості, які визначають ціну та собівартість продукції, логістичну та маркетингову складові її пропозиції на ринку. Широка номенклатура, індивідуальність та велика кількість споживчих характеристик продукції сектору перероблення зумовлюють необхідність використання інтегрального показника оцінювання з великою множиною показників якості, що оцінюють споживачи, та використання широкого спектру методів їх вимірювання, у тому числі експертних та соціологічних.

Таблиця 3

Формування методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності продукції підприємств хімічної промисловості (авторська розробка)

Сектор	Група продукції	Сфера споживання продукції	Характеристика продукції	Методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності продукції
Основна хімія	Базова органічна та неорганічна продукція Первинні пластмаси Пігменти та синтетичні барвники	Промислові підприємства	Високий рівень стандартизації, однорідність	Диференційований для головних нестандартизованих характеристик у поєднанні з показниками ефективності організаційно-економічного механізму управління підприємством
	Мінеральні добрива	Сільське господарство	Високий рівень стандартизації, однорідність, вузька сфера застосування	Комплексний з додаванням показників маркетингового просування у поєднанні з показниками ефективності організаційно-економічного механізму управління підприємством
Перероблення	Пластмасові вироби	Промислові підприємства та ринок споживчих товарів	Широка номенклатура продукції за призначенням, індивідуальність споживчих характеристик	Інтегральний з індивідуалізацією за споживачами та розширенням складу показників якості нестандартизованими показниками
	Гумові вироби			
	Фармацевтична продукція	Ринок споживчих товарів	Високий рівень контролю за номенклатурою та якістю з боку держави, широка номенклатура	Інтегральний, заснований на показниках витрат на придбання та використання продукції та корисного ефекту, який отримано від продукції
	Парфюмерно-косметичні та мийні засоби			
	Лакофарбові матеріали			

Використання диференційованого, комплексного та інтегрального методів оцінювання конкурентоспроможності залежно від груп продукції в секторах промисловості дасть змогу врахувати особливості виробництва хімічної продукції та сформулювати прикладні аспекти оцінювання конкурентоспроможності продукції підприємств хімічної промисловості, що сприятиме обґрунтуванню ефективних напрямів щодо підвищення конкурентоспроможності продукції в секторах хімічної промисловості.

IV. Висновки

Визначено, що у виробництві продукції хімічної промисловості триває спадна тенденція, збільшується збитковість підприємств та посилюється сировинна спеціалізація. Запропоновано у якості методів оцінювання конкурентоспроможності використовувати диференційований у поєднанні з показниками ефективності організаційно-економічного механізму управ-

ління підприємством, комплексний та інтегральний, що дає змогу врахувати особливості виробництва та споживання у групах продукції залежно від секторів хімічної промисловості.

Напрямами подальших досліджень повинні стати розробка прикладних аспектів оцінювання конкурентоспроможності продукції у кожній групі продукції підприємств хімічної промисловості.

Список використаної літератури

1. Артюхова І. В. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств санаторно-курортного комплексу АР Крим : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)” / І. В. Артюхова. – Сімферополь, 2009. – 26 с.
2. Бужин О. А. Конкурентоспроможність продукції тваринництва сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04

- “Економіка та управління підприємствами (економіка сільського господарства і АПК)” / О. А. Бужин. – Луганськ, 2009. – 38 с.
3. Захарчин Г. М. Забезпечення конкурентоспроможності та розвиток організаційної культури підприємства: сучасна парадигма і прикладний аспект : монографія / Г. М. Захарчин, Л. С. Лісовська, А. А. Терехух. – Львів : Вид-во Національного університету “Львівська політехніка”, 2009. – 440 с.
  4. Ковеня Т. В. Підсумки роботи підприємств хімічного комплексу України в 2012 р. Аналітична поточна та прогнозна оцінка стану хімічного комплексу України / Т. В. Ковеня // Хімічна промисловість України. – 2013. – № 3. – С. 3–17.
  5. Ковеня Т. В. Підсумки роботи підприємств хімічної та нафтохімічної промисловості України за 2011 р. / Т. В. Ковеня // Хімічна промисловість України. – 2012. – № 3. – С. 3–20.
  6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua>.
  7. Павлова В. А. Конкурентоспроможність підприємства: управління, оцінка, стратегія : монографія / В. А. Павлова, О. В. Кузьменко, В. М. Орлова, Г. А. Рижкова. – Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП ім. Альфреда Нобеля, 2011. – 352 с.
  8. Паршина О. А. Концептуальний підхід до оцінювання конкурентоспроможності продукції шинного виробництва / О. А. Паршина, О. М. Чернишева // Культура народів Причорномор'я : наук. журнал. – Сімферополь, 2013. – № 253. – С. 45–49.
  9. Паршина О. А. Управління конкурентоспроможністю продукції машинобудування: концепції, рішення, стратегії : монографія / О. А. Паршина. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2010. – 287 с.
  10. Публічне акціонерне товариство “АЗОТ” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.azot.cherkassy.net>.
  11. Слободянюк В. О. Оцінка конкурентоспроможності підприємств цукрової промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)” / В. О. Слободянюк. – Одеса, 2009. – 21 с.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2015.

Павленко И. И. Методические подходы к оценке конкурентоспособности продукции предприятий химической промышленности

Статья посвящена разработке методических подходов к оценке конкурентоспособности продукции предприятий химической промышленности. Определено, что оценку конкурентоспособности необходимо проводить для групп продукции в секторах химической промышленности. Предложено использовать дифференцированный, комплексный и интегральный методы оценки конкурентоспособности продукции, которые учитывают характеристики групп продукции предприятий химической промышленности.

Ключевые слова: конкурентоспособность продукции, химическая промышленность, сектор промышленности.

Pavlenko I. Methodic Approaches to the Evaluation of Chemical Industry Production Competitiveness

Devoted to working out the methodic approaches to the chemical industry of production competitiveness evaluation. The lack of methodic approaches to the chemical industry of production competitiveness evaluation for every group of production was revealed. These methodic approaches must take into account the differing vectors of chemical production by consumers, application and stages of refining. The tasks for the methodic approaches of working out are: to determine the groups of chemical production according to level of its refining; to research the economic indexes of enterprises of chemical industry; to analyze the methods of the product competitiveness evaluation; to form the methodic approaches to the product competitiveness evaluation for every group of production.

Chemical industry has sectors: main chemistry and refining. The proportion between these sectors determines the level of their production competitiveness and the structure of chemical industry.

According to statistic data in 2011–2014 the volumes of production were decreased in majority of groups and the chemical enterprises were unprofitable. The quantity of sector of main chemistry was increased from 55% to 61%.

Methods of the product competitiveness evaluation are classified by: nomenclature of criteria, purpose and stage of evaluation, form of data representation, analytic, graphics, comparison of product attributes, comparison with assay, determination of absolute level of quality, determination of comparative level of quality. The methods of comparison with assay are: differential, complex and integral. This methods were offered for the evaluation of chemical industry production competitiveness.

According to characteristics of every group of chemical industry the differential and complex methods consolidated with indexes of organize economic enterprise management mechanism efficiency were offered for groups of main chemistry and the integral method modifications were offered for groups of refining.

The using of these methods allows to take into account the features of production in every group of chemical products and to substantiate the effective directions to increase of the chemical product competitiveness. The applied aspects of chemical production competitiveness are the vector of further researches.

Key words: product competitiveness, chemical industry, sector of industry.